

TÜRKÇE DERSLERİNDE EDİM BİLİMSEL FARKINDALIğIN GEREKLİLİğİ

Meltem Merve KONU*

Özet

Dil öğretiminde ilk hedefi oluşturan bireyin kendini eksiksiz ifade ederek hedef dili amacına uygun kullanabilmesi başarılı bir iletişim için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda alıcının karşılaştığı sözceleri / tümceleri / dilsel - dil dışı göstergeleri üretiliş amacına uygun olarak yorumlaması ve verici aşamasına geçebilmek için bağlama göre oluşturduğu sözcelerle iletişim veya bilgilendirme eylemini başarıyla gerçekteşirebilmesi beklenmektedir. Ana dilini edinirken örtük yapılarla ilgili farkındalık geliştiren birey diğer dilleri de daha kolay ve verimli biçimde öğrenebilecektir. Dil paydaşlarının bilinçsiz biçimde uyguladığı bu kuralların Türkçe öğreticileri tarafından bilinçli olarak öğrencilere aktarılması gereklidir.

Çalışmada, edim bilimi uygulamalarının dil becerilerinin geliştirilmesindeki önemini somutlaştırmak amacıyla 5. sınıf (Anıttepe Yayıncılık), 6, 7 ve 8. sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikler değerlendirilmiştir. Süreç temel nitel araştırma desenine göre yürütölmüş, doküman incelemesi tekniğiyle toplanan veriler betimsel analiz yaklaşımıyla J. L. Austin'in Söz Eylem Kuramındaki edim sözlerine ve J. R. Searle'ün sınıflandırmasına eklemeler yapılarak yorumlanmıştır. İncelenen etkinliklerde 5. sınıf için 21, 6. sınıf için 10, 7. sınıf için 11, 8. sınıf için 16 edim söz değerine ulaşılmıştır. Etkinliklerde edim sözlerin buldurulmaması ve türlerinin yeterli olmaması nedeniyle farklı bağlamları içerecek biçimde genişletilmesi ve tekrarlı yapılarla pekiştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Türkçe öğretmenliği ana

* Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, meltemmerve@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1139-3474.

bilim dallarında ve ortaokul Türkçe ders kitaplarını hazırlayan komisyonunda dil bilimi uzmanlarının da yer almasının bu sorunun giderilmesine katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edim bilimi, J. L. Austin, J. R. Searle, Söz Eylem Kuramı, Türkçe öğretimi.

THE REQUIREMENT OF PRAGMATIC AWARENESS IN TURKISH LESSONS

Abstract

It is very important for successful communication that the individual who constitutes the first goal in language teaching can express her/himself completely and use the target language in accordance with her/his purpose. In this direction, it is expected that the receiver can interpret the utterances, sentences / linguistic - non-linguistic signs in accordance with the purpose of production and successfully perform the communication or information action with the utterances s/he has formed according to the context in order to pass to the sender stage. The individual who develops awareness about implicit structures while acquiring his/her native language will be able to learn other languages more easily and efficiently. These rules, which are unconsciously applied by language sharers, need to be consciously conveyed to learners by Turkish teachers.

In the study, the activities in the 5th grade (Anittepe Publishing), 6th, 7th and 8th grade (MEB Publications) Turkish textbooks were evaluated in order to embody the importance of pragmatics practices in the development of language skills. The process was carried out according to the basic qualitative research design, and the data collected by the document analysis technique were interpreted with a descriptive analysis approach by making additions to the illocutionary category in J. L. Austin's Speech Act Theory and J. R. Searle's classification. In the activities examined, 21 illocutionary values for the 5th grade, 10 for the 6th grade, 11 for the 7th grade, and 16 for the 8th grade were reached. It was concluded that the activities should be expanded to include different contexts and reinforced with repetitive structures, since the performance words were not found and their types were not sufficient. It is thought that the participation of expert linguists in the Turkish teaching departments and in the commission that prepares the secondary school Turkish textbooks will contribute to the elimination of this problem.

Keywords: Pragmatics, J. L. Austin, J. R. Searle, Speech Act Theory, Turkish teaching.

Giriş

Dil kullanımının; kime, ne zaman, nerede, nasıl, niçin gerçekleşeceğini bilmek belirli bir farkındalığa sahip olmayı gerektirmektedir. Türkçenin farklı yaş grubu ve düzeylerdeki hedef kitlelere ana dili olarak öğretiminde bu ölçütlerin bilincinde olmak büyük önem taşımaktadır (Alyılmaz, 2020, s. 73). Okul öncesinde aile ve yakın çevre etkileşimi ile başlayan dil edinimi süreci; dilin etkili ve doğru biçimde kullanılmasıyla, okuma ve yazma becerilerinin kazanımıyla, okulda ya da başka öğretim kurumlarında yapılan düzenli çalışmalarla geliştirilir (Alyılmaz, 2010, s. 729). Bu noktada Türkçe öğretmeni adaylarının da dil bilimi alt yapılarının yeterince oluşturulamaması, genel dil bilimi derslerinin kuramsal boyutta kalması ve uygulamasının yeterince yapılmaması gibi eksiklikler Türkçenin öğrenimi ve öğretimi için büyük bir sorundur. Bu nedenle dil derslerinin dil bilimi ile desteklenerek Türk dili çalışmalarının daha sağlıklı hâle getirilmesi gerekmektedir (Gemalmaz, 2010, s. 57). Türkçe öğretimi uygulamaları dil bilimi kavramları içerisinde değerlendirilmeli ve ana dili öğretimi planlanırken dil bilimcilerden de yararlanılmalıdır. Böylece dil bilimi öğrenimi gören Türk dili öğreticileri, öğrencilerini de bu çağdaş yöntemlere ve kavramlara göre yetiştirebilecektir (Aksan, 2004, s. 256, 379). Burada öneminden bahsedilen uygulamalı dil bilimi dersleri arasında edim bilimi de yer almaktadır. Türkçe öğretmenliği lisans öğretim programı incelendiğinde 2018 yılında diğer yıllardan farklı olarak *metin dil bilimi* dersinin de eklendiği görülmektedir. Geçmiş yıllardan bu yana var olan *dil bilimi* ve *anlam bilimi* dersleri de bulunmaktadır. Fakat dil biliminin alt ve uygulamalı alanları sadece bu alanlarla sınırlı değildir. Bu nedenle bir dönemle sınırlı ve dil bilimi uzmanları tarafından verilmeyen bu dersler öğretmen adaylarının bireysel ve akademik gelişimini sağlamaları, dile daha farklı ve evrensel boyutta bakabilmeleri, öğrencilerini de bu bakış açısıyla yetiştirebilmeleri için yeterli değildir. Genelde dil öğretiminde özelde Türkçe öğretiminde önemli bir yeri olan dil biliminin alt alanlarından (ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi, sözcük bilimi, anlam bilimi) ve uygulamalı alanlarından (edim bilimi, gösterge bilimi, söylem çözümlemesi, psiko (ruh) dil bilimi, nöro (beyin) dil bilimi, çeviri bilimi, metin dil bilimi, biçim bilimi, toplum dil bilimi, budun dil bilimi, sözlük bilimi, bilgisayarlı dil bilimi, bütüncü (derlem) dil bilimi, dil edinimi vb.) bir bütün olarak yararlanılarak Türkçe öğretmenliği lisans ve Türkçe eğitimi lisansüstü programlarına bu derslerin de eklenmesi daha bilinçli Türkçe öğretmenleri ve öğretim elemanlarının yetiştirilebilmesi için gerekli görülmektedir.

Edim ve Edim Bilimi

Edim, dil bilimi açısından bireyin dil bilgisini kullanarak sözcelerini üretmesi ve karşılaştığı sözceleri / tümceleri anlamlandırması eylemidir (Richards ve Schmidt, 2010, s. 428). Sözce, belirli bir durumda konuşulan herhangi bir

şey, tümcenin tersi olarak tanımlanır. Örneğin, belirli bir zamanda belirli bir konuşmacı tarafından söylenen “Buraya gel!” ifadesi tümce örneği olan bir sözcüktür. Bu nedenle, belirli bir durumda konuşulan / yazılan bir şey sözcük anlamını oluştururken bağlamdan bağımsız olarak sahip olduğu anlam tümce anlamıdır (Matthews, 2000, s. 490). Edim bilimi, dil biçimlerinin belirli durumlarda kullanımları ile oluşan anlamları arasındaki ilişkiyi inceleyen uygulamalı dil bilimi alanıdır (Bussmann, 1996, s. 926). Edim bilimi 1980’lerden itibaren dil öğelerinin bir bağlam içinde hangi amaçla, hangi koşullarda, kim için, nasıl bir araya getirildiğini araştırmaktadır. Edim bilimine göre bu noktalar zihinde belirlendikten sonra eyleme geçilir ve söylemek istenilen ortama uygun biçimde dile getirilir (Erkman Akerson, 2016, s. 107, 108). Edim biliminin temelini dil felsefecisi İngiliz John Langshaw Austin’in 1955’te Harvard Üniversitesi’nde verdiği on iki konferans oluşturmuştur. Konferanslar 1962’de *How to do things with words* adıyla İngilizceye, 1970’de *Quand dire c’est faire* adıyla Fransızca’ya çevrilmiştir (Onursal Ayırır, 2016, s. 143 - 144). Amerikalı filozof Charles William Morris (1901 - 79), edim bilimini 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan, gösterge biliminin üç bileşeninden biri olarak tanıtmış ve “işaretlerin yorumcularla ilişkisinin incelenmesi” olarak kavramsallaştırmıştır. Dil felsefesinde teorik temelleri olan edim bilimi Austin, Grice ve Searle gibi filozofların öne sürdükleri kuramsal düşünceler sonucunda ortaya çıkmıştır (Shakki, Naeini, Mazandarani ve Derakhshan, 2020, s. 202).

Edim bilimi bir felsefe akımı olarak ortaya çıkmış olsa da dil felsefesi içerisinde olması nedeniyle dil bilimlerinin bir parçası hâline gelmiştir. İngiltere’de doğan bu alan sonraları Avrupa’daki dil bilimi çalışmalarına dâhil olmuştur. 80’li yıllarda oluşturulan ve dili bir iletişim aracı olarak değerlendiren bir dilin iletişim kurarak öğrenilebileceğini savunan İletişimsel Yaklaşımla birlikte dil öğrenimi / öğretimi alanında da yer almaya başlamıştır (Onursal Ayırır, 2016, s. 143 - 144). İletişimsel Yaklaşımın önem kazanmasından önceki dönemlerdeki geleneksel yöntemlere bakıldığında kullanılan materyallerde, etkinliklerde ve tekniklerde dil bilgisi ve sözcük öğretiminin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Fakat bunların hangi iletişim bağlamlarında nasıl kullanılacağı ihmal edilmiştir. Bu nedenle dil öğretimi ezber dayalı biçimde ilerlemiş ve istenilen düzeyde amaca uygun başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Bu eksikliğin anlaşılması ile birlikte hedef kitlenin ihtiyacı olan iletişim ortamları materyallerle beraber ders içeriklerinde de yer alarak bireyin ihtiyacı olan iletişimsel dile önem verilmeye başlanmıştır. Bu durum da edim bilimini dil öğretiminde önemli bir noktaya getirmiştir.

Edim bilimi *alıcıların kimler olduğu, konuşmacılar / yazarlar ve dinleyiciler / okuyucular arasındaki ilişkinin ne olduğu, konuşma / yazma eyleminin ne zaman ve nerede gerçekleştiği* sorularıyla ilgilenir. Ayrıca dinleyicilerin

ve okuyucuların, kullanıcının kastettiği anlama varmak için söylenen veya yazılanlar hakkında nasıl çıkarımlar yapabileceğini araştırır (Tang, 2013, s. 106). Edim bilimi sözcelerin kullanımı ve yorumunun gerçek dünya bilgisi ile bağlantısını, vericinin edim sözleri nasıl kullandığı ve anlamlandırdığı, tümce yapılarının alıcı ve verici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği ile ilgilenir (Richards ve Schmidt, 2010, s. 449). Edim bilimi bağlamın dil yapısında kodlanmış yönleriyle de ilgilenir ve dili bağlama uygun olarak kullanmak dil kullanıcısının edim bilimsel yeterliğinin bir parçası olarak görülür (Crystal, 2008, s. 379). Bağlam; sözcenin anlamlandırılmasında etkisi olan psikolojik, sosyolojik, coğrafi, dil bilimsel vb. tüm öğeler olarak tanımlanmaktadır. Buna göre edim bilimi de *ne söylendiğini* bağlamdan yararlanarak çözmeye çalışır (Kerimoğlu, 2017, s. 140). Buradan da anlaşılacağı üzere edim bilimiyle birlikte öznenin sözcelerinin gerçekleşme bağlamlarındaki etmenlere ve alıcı üzerindeki etkisine yer verilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla edim bilimi bakış açısına göre aynı sözcelerin bağlama göre değişik anlamlar kazanarak alıcı üzerinde farklı etkiler oluşturabilme durumu söz konusudur. Edim bilimsel yeterliğin olmadığı durumda edim bilimsel hata ortaya çıkar. Bu durumda iletinin edimsel amacı yanlış anlaşılır ya da anlaşılabilir. Amaçlanan bir özür mazeret olarak yorumlandığında ortaya çıkan iletişimsel başarısızlık bu duruma örnek verilebilir.

İngilizce *pragmatics / pragmalinguistics* terimleriyle karşılanan bu alanı Türkçe çalışmalarda edim bilimi / edimbilimi, edim dil bilimi / edimdilbilim, dilbilimsel edim bilim / edimbilim, kullanımbilim / kullanım bilimi gibi farklı yazım biçimleriyle görmek mümkündür. Araştırmacılar amaçlarına ve kendilerine göre birtakım nedenlerle farklı biçimleri tercih etmektedirler. Türk Dil Kurumu sözlüğünde *edim bilimi* olarak kabul edildiği için çalışmada da bu yazım biçimi tercih edilmiştir.

Edim bilimi, bir etkileşimin meydana geldiği bağlamın yanı sıra dil kullanıcısının niyetini de inceler. *Bu gece nereye gidiyorsun?* basit bir tümcedir. Bir anne bu soruyu her gece çok geç saatlerde dışarı çıkan kızına sorarsa, bu bir tür eleştiri ve uyarı olabilir. Bir erkek bu soruyu sevdiği bir kıza sorarsa, onu davet etmek istiyor demektir. Bir kişi iş çıkışı bu soruyu meslektaşına sorarsa, herhangi bir kasıt olmaksızın sadece bir merak olarak kabul edilebilir (Tang, 2013, s. 106). Konuşulan her şeyde bir örtüklük vardır. Çünkü dil her zaman yoruma yer bırakan anlamlandırma payına sahiptir. İşte bu örtüklüğü incelemek edim biliminin görevidir. ‘Pencereyi kapayın’ sözcüğü yerine göre bir emir, istek ya da öğüt gibi farklı edim söz değerleri kazanabilir (Kıran ve Eziler Kıran, 2018, s. 297 - 298). Edim bilimi konuşucunun / yazarın iletildiği dinleyicinin / okuyucunun yorumladığı iletinin anlamıyla dahası iletileden fazlası ile ilgilenir. Anlam bilimi de edim bilimi de anlamla ilgilenir. Fakat an-

lam bilimi *X ne demektir?* sorusuna, edim bilimi ise *X'le ne demek isteniyor?* sorusuna yanıt arar (Yaylagül, 2015, s. 326).

Yaşam şartları gereği bireyler çok yönlü ve çok ilişkili olmak durumundadır. İş yerindeki bir sorundan dünyanın diğer ucundaki sorunlara kadar her şeyle ilgilenen insan bunlara ilişkin çıkarımlarda bulunarak yorumlar yapmaktadır. Bu noktada iletişim paydaşlarına düşen görev iletişim becerilerini geliştirmektir. Bu nedenle de iletişimde dil tercihinin dikkat edilmesi son derece önemlidir (Boz, 2013a, s. 65, 66). Dar düzgülü konuşucular sözceleri başkalarına aktarırken yalnızca 'demek' söz edimini kullanırlar ve aktarım 'o onu dedi, bu bunu dedi' şeklinde gerçekleşir. Bu durum bireyin dil edincinin yanı sıra bildirişim edinci ve metni anlamlandırma ediminde de yetersiz ve başarısız olduğunu göstermektedir. Geniş düzgülü konuşucu ise tam tersi sözceleri aktarırken şaşırma, düşünme, ihtimal vermeme *vb.* söz edimleri de kullanarak ve sözceler üzerinde değişik dönüşümler uygulayarak (etken - edilgen *vb.*) aktarımını gerçekleştirir. Bu nedenle sözceleri diye konuştu yerine diye sordu, eleştirdi, rica etti *vb.* şeklinde aktarmak gereklidir (Huber, 2013, s. 274 - 275).

Pek çok konuşma rutini tüm seviyelerde öğrencilere öğretilir. Örneğin, ne zaman ve kime teşekkür edileceği erken yaşta öğretilir. Bu doğrultuda öğrenciler dilin hangi özelliklerinin (edimsel, dilsel, vurgu, tonlama *vb.*) bir ifadeyi diğerinden daha nazikleştirdiğini zamanla belirleyebilir (Coulthard, 2014, s. 13 - 20). Bireylerin iletişimlerinde nasıl iş birliği yapacakları kültürler arasında farklılık gösterir. Bir kültürde bir şeyi söylemenin veya yapmanın kültürel olarak uygun yolu başka bir kültürde aynı olmayabilir (Paltridge, 2012, s. 38). Bu nedenle edim bilimsel farkındalık iletişimi etkili biçimde sürdürmenin yanı sıra edim bilimsel bilince de sahip olmayı gerektirir. Örneğin birinden gelen daveti reddetmek için söz dizimsel ve sözcük bilimsel bilgiye sahip olmak ve bunu nasıl kullanacağını bilmek gereklidir. Aynı zamanda hedef dilde böyle bir reddetme ifadesinin kabul edilebilir olup olmadığı; kabul edilebilir ise kime, hangi koşullar altında, neyin, nasıl söyleneceği önemlidir (Taguchi, 2011, s. 3).

Etkileşim sürecinde sözceleri üretmek ve anlamlandırmak için bireylerin sosyal uzaklık ve yakınlıkları da önemlidir. Çünkü verici, alıcı karşısındaki dil kullanımını aradaki ilişkiye göre gerçekleştirmektedir. Buna göre alt statüde olan birisi daha üst konumdaki kişiyle saygı kurallarına uyararak ve siz dilini tercih ederek konuşmaktadır (Gonzales, 2013, s. 113). Bu etmenler sadece sözcelerin üretilmesi değil alıcı tarafından yorumlanması aşamasını da etkilemektedir. Bu da kişilerin nazik ve düşünceli ya da kaba ve düşüncesiz olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Özetle, yüzey yapıdaki sözceler alıcıya derin yapıda söylenenden fazlasını aktarmaktadır. Buradan da anlaşıldığı uze-

re edim bilimi nezaket kurallarının da dilsel yapılara yansımaları ile ilgilenen bir alandır. Çünkü bireyler karşılıklı iletişimlerini belirli bir görgü ve saygı kuralına göre sürdürmektedir. Özellikle uzak mesafeli kişilerle olan ilişkilerde bu kuralların kullanımı daha da belirgindir. Penelope Brown ve Stephen C. Levinson Nezaket Kuramında (*Politeness Theory*) bu konuyu ele almışlardır. Türkçede bu durumu *sen* ve *siz dilinin* kullanımı ile değerlendirmek mümkündür. Fakat çalışmanın sınırları gereği bulgular bu kurama göre değerlendirilmemiştir.

Dil Öğretimi ve Edim Bilimi

Edim bilimi dil öğrenmenin önemli bir parçasıdır. Öğrenenlerin yanlış iletişimden kaçınmalarına, kültürler ve diller arasında diledikleri gibi iletişim kurmalarına yardımcı olur. İletişimin sadece kullanılan sözcüklerden ibaret olmadığını savunarak konuşucu ve dinleyicinin birbirine aynı sözcüklerden farklı çıkarımlarda bulunabileceğini gösterir. Aynı kültürü paylaşıyorlar da bireyler dili bağlama bağlı olarak farklı biçimlerde kullanırlar. Bu nedenle toplantıya geç kalınca patronundan özür dilemek ile arkadaşından özür dilemek farklı dil kullanımlarını gerektirir (<https://americanenglish.state.gov/resources>). Dil öğretiminin temel amacı öğrenme süresinin sonunda öğrencilerin o dilde etkili bir şekilde iletişim kurabilmesidir. Bu nedenle öğrencilere dili kullanmaları için bolca fırsat verilmelidir. Edim bilimi ilkelerinin dil öğretimine girdiği yer burasıdır. Edim bilimi, öğrencilerin dili iletişimsel ve uygulamalı olarak öğrenmeleri için geniş fırsatlar sağlar (Farinde ve Oyedokun - Alli, 2020, s. 841). Wittgenstein'a göre edim bilimi kuramının temelinde dil oyunları vardır. Buna göre soru sormak, emretmek, tahmin etmek normal oyunlar gibi kuralları önceden belirlenmiş birer dil oyunudur. Bu dil oyunları dilsel birimlerin kullanım kuralları öğrenilerek diller edinilir veya öğrenilir (Toklu, 2015, s. 163, 164).

Edim bilimi, dil öğretiminde temel dört dil becerisinin yanı sıra önemli bir dil bilimi dalı olarak görülmelidir. Çeşitli öğrenme ve öğretme etkinlikleri yoluyla, edim bilimsel yetkinlik dil öğrenenlerde geliştirilmelidir. Edim bilimsel yeterlik, dil kullanıcılarının iletişim hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmalarını kolaylaştırabilir. Çünkü edim bilimsel unsurlar iletişim sırasındaki yanlışlıkları ve yanlış anlamaları engelleyebilir. Bunun için de öğreticiler, farklı etkinlikler ve görevler yoluyla dil derslerinde edim bilimsel yeterliği kazandırmalıdır (Alinezhad, 2015, s. 23). Edim bilimsel yeterliğe ulaşmış öğrenci, duygu ve düşüncelerini amacına uygun biçimde ifade ederek hedef dilde başarılı bir iletişim veya bilgilendirme gerçekleştirebilecektir. Dil öğretiminde temel hedefi oluşturan başarılı iletişim eylemi vericinin amacına uygun biçimde, belirli bir zaman, uzam, kişiler, durum vb. bağlam öğeleriyle duygu - düşüncelerini ifade etmek için sözcükleri bir araya getirerek alıcıya sunması ve alıcıdan bağlam bağımlı geri bildirim alınarak rollerin karşılıklı olarak sırayla değişmesi (turn - taking)

ile gerçekleşmektedir. Diğer deyişle iletişimde karşılıklı bilgi alış verişi söz konusudur. İngilizce bilgilendirmek anlamına gelen *inform* eyleminden türetilmiş *information* sözcük ve kavramına karşılık oluşturulmuş *enformasyon* ise geri bildirim alınamayan, vericinin tek taraflı iletimi ile oluşan bir bilgilendirme eylemidir. İletişim (bildirişim) ve bilgilendirme (enformasyon) süreçlerinde verici emretme, söz verme, tehdit etme, soru sorma, teşekkür etme, özür dileme vb. belirli bir edim bilimsel amacı yerine getirmek için oluşturduğu sözcelerini alıcıya iletir. Bu sürecin amaca uygun olarak gerçekleşebilmesi için sözcelerin edim söz değerlerine uygun olarak üretilmesi ve yorumlanması gerekmektedir. Edim söz değeri bağlama göre değişebilmektedir ve bir sözcük içerisinde birden fazla edim söz yer alabileceği gibi bir edim söz değeri farklı sözcükler oluşturularak da karşılanabilmektedir.

İletişim ve bilgilendirme eylemlerinin her ikisi de amaç dilde belirli bir yetkinliğe ulaşmayı gerektirmektedir. Neyi, nerede, niçin, ne zaman, kime karşı, nasıl kullanacağını bilmek, erek dil kültürüne uygun davranarak yerinde ve kabul edilebilir yanıtlar oluşturabilmek bu yetkinliğe ulaşmada önemli aşamalardır. Hedef dilde makro becerilerin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) geliştirilmesinde, dil bilgisi kurallarının ve sözcük birimlerin doğru kullanımında, 21. yüzyıl becerilerinin ve okuryazarlık (bilgi, medya, eleştirel, kültür, görsel, teknoloji vb.) bilincinin artırılmasında da bu donanım gereklidir. Dinleme edimi için alımlananı doğru ve gönderici amacına uygun anlamlandırma; konuşma ediminde sözcükleri amaca ve erek dile uygun üretme; okuma edimi için karşılaşılan sözcük / tümceleri bağlama ve verici amacına göre yorumlama; yazma ediminde dil kullanımını amaca uygun biçimde gerçekleştirmek için edim bilimi farkındalığı son derece gereklidir. Toplumdaki bilgilendirme ve iletişim başarısızlıklarının temelinde de edim bilimsel donanıma sahip olmamak vardır. Tüm bu nedenlerle dil öğretiminde öğreticilere büyük sorumluluk düşmektedir. Öğreticiler öğrencilerin akademik ve günlük yaşamda bilgiyi aktarma / alımlama eylemlerinde başarılı olabilmeleri ve gerekli edim bilimsel yetiyi kazanmaları için bu alanda yeterli bilgiye ve donanıma sahip olmak, materyallerini ve etkinliklerini bu amaca uygun olarak çeşitlendirmek ve kullanmak / kullandırmak durumundadır.

Türkçe Öğretiminde Edim Bilimi Uygulamalarının Önemi

Dil yapılarının biçim, anlam ve işlev olmak üzere üç boyuttan oluştuğu düşünüldüğünde edim bilimi dilin işlevsel yönü ile ilgilenmektedir. Tümceler üretildikten sonra belirli iletişim ve bilgilendirme bağlamlarında verici taraftan alıcıya sunularak sözcüğe dönüşürler. Bu sözcükler yüzey yapıda sözcük birimlerin ilgili dilin kurallarına göre bir araya getirilmesi ile oluşur ve üretiliş amacına uygun olarak derin yapıda belirli anlamlar taşır. Sözcükler bu iki boyut dışında belirli işlevsel özelliklere de sahiptir. Bu işlevlerle ilgili Rus

dil bilimci Roman Osipovich Jakobson altı işlevi (göndergesel, estetik / şiirsel / sanatsal, duygusal, çağrışımsal, ilişkisel, üst dil / dil ötesi) içeren bir sınıflama yapmıştır. Fakat bu işlevler iki açıdan sınırlı boyutta kalmıştır. İlk olarak, bilgi aktarımı sadece iletişim yoluyla değil alıcıdan geri bildirim alınmayan ve sadece verici tarafından bilgilendirmenin yapıldığı şiir, roman, öykü, makale, tez, ilanlar, gazete yazıları, haber metinleri, reklamlar vb. her türlü bilgilendirme sürecinde de gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu işlevleri sadece iletişim süreçleri için düşünmek ve altı alt başlık ile sınırlı tutmak eksik olacaktır. Çünkü bu altı işlev dışında farklı işlevler de bulunmaktadır. Edim bilimsel işlevler alt başlığı altında incelenebilecek bu durumlar aynı sözcelerin alıcı - verici özellikleri ve ortama göre farklı işlevler taşıyabilmesi nedeniyle sözcenin üretildiği ve alındığı bağlama göre değişmektedir. Derin yapıda anlamla birlikte sunulan bu işlevler alıcı ve vericinin ilgili durum karşısındaki tutumunu anlama ve anlamlandırmada ipucu sağlarlar. Sonraki aşamalar da buna bağlı biçimde ilerler. Bu işlevlere vedalaşma, dikkat çekme, tebrik etme, örneklendirme, suçlama, emir verme, davet etme, izin alma / verme, öneride bulunma, iltifat etme, başvuru yapma, iptal etme, küçümseme, gerekli olma, onaylama, reddetme vb. eklemeler yapmak mümkündür. Bu nedenle Jakobson'un altı işlevine *edim bilimsel* ulamını da eklemek yanlış olmayacaktır.

Türkçe derslerinin en temel amacının verici açısından duygu ve düşünceleri amaca uygun, etkili biçimde üreterek alıcıya iletebilme becerisi kazanmak ve alıcı açısından bilgiyi her iki tarafın amacına ve bağlama uygun biçimde anlamlandırmak olduğu düşünüldüğünde edim biliminin önemi ortaya çıkmaktadır. Edim biliminin farkında olan bir öğretici öğrenenin de buna göre bir farkındalık geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Böylece Türkçe derslerinin temel hedefi gerçekleştirilerek bilgiyi başarılı biçimde üretilen ve aktaran bireyler yetiştirilecektir. Burada önemli olan nokta öncelikle Türkçe öğreticilerinin edim bilimsel bir donanıma sahip olarak yetiştirilmesidir. Lisans döneminde dört yıl boyunca aldığı dersler içerisinde edim bilimine yönelik bir ders bulunmaması Türkçe öğretmenleri için bir talihsizliktir. Dile çok boyutlu bir açıdan bakmayı sağlayan edim bilimi ve diğer dil bilimi derslerinin de Türkçe öğretmenliği lisans ve Türkçe eğitimi lisansüstü programlarında yer alması gerekmektedir. Bu bilinçle yetişen öğretmenler ortaokul Türkçe ders kitaplarını kullanırken öğrenenlerin de bu donanıma sahip olmalarına katkı sağlayacaklardır. Çünkü edim sözler temel becerilerin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) yanı sıra 21. yüzyıl becerilerinin (okuryazarlık türleri, eleştirel düşünme, başarılı iletişim, işbirliği, üreticilik, kendini yönlendirme, sosyal-kültürlerarası beceri, problem çözme, etkin ve yaşam boyu öğrenme, öz denetim ve öz yönetim, yenilikçi olma, liderlik, verimlilik vb.) gelişimine katkı sağlayan video, ses, görsel vb. içerikli materyallerde (metinlerde), metin

öncesi, metin sırası, metin sonrası etkinliklerde, günlük hayatta karşılaşılan bağlamlarda bir biçimde (örtük / açık) yer almaktadır. Bu doğrultuda karşılaşılan sözcelerdeki gizil işlevlere yönelik farkındalık oluşturabilmek iletişim ve bilgilendirme süreçlerinde başarıyı sağlayabilmek için önemlidir.

Tablo 1: Türkçe Dersi Öğretim Programında Edim Bilimsel Farkındalığı Gerektiren Kazanımlar (ortaokul seviyesi) (MEB, 2019'dan uyarlanmıştır)

Beceri Alanı	Seviyelere Göre Kazanımlar
Dinleme / İzleme	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dinlediklerinde / izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinlediklerinde / izlediklerinde geçen, bilmediği sözcüklerin anlamını tahmin eder. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinlediklerinin / izlediklerinin konusunu belirler. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinlediklerinin / izlediklerinin ana duygusunu tespit eder. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinlediklerini / izlediklerini özetler. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinledikleri / izlediklerine yönelik sorulara cevap verir. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Dinlediklerinin / izlediklerinin içeriğini değerlendirir. (5, 6, 7. sınıf) a) Çizgi film vb. izletilerek örtülü anlamlar hakkında çıkarımda bulunulması sağlanır. (5, 6. sınıf) b) Öğrencilere reklam filmleri dinletilerek / izletilerek bunlardaki iletilerin ve örtülü anlamların tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılır. (6, 7, 8. sınıf) c) Medya metinlerindeki örtülü anlamı belirlemesi sağlanır. (7, 8. sınıf) ➤ Dinledikleriyle / izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir. (5, 6, 7, 8. sınıf)
Konuşma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hazırlıklı konuşma yapar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Hazırlıksız konuşma yapar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Sözcükleri anlamlarına uygun kullanır. (5, 6, 7, 8. sınıf)
Okuma (Söz varlığı, anlama)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bağlamdan yararlanarak bilmediği sözcük ve sözcük öbeklerinin anlamını tahmin eder. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Okuduklarını özetler. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metnin ana duygusunu belirler. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metni yorumlar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metinle ilgili sorular sorar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metinle ilgili sorulara cevap verir. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurular. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metnin konusunu belirler. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Görsellerle ilgili soruları cevaplar. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Medya metinlerini değerlendirir. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. (5, 6, 7, 8. sınıf) ➤ Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. (5, 6, 7, 8. sınıf). a) Neden-sonuç, amaç-sonuç, koşul, karşılaştırma, benzetme, örnekendirme, duygu belirten ifadeler, abartma, nesnel ve öznel çıkarımlar üzerinde durulur. (5, 6, 7, 8. sınıf).

Yazma	➤ Şiir yazar. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	➤ Bilgilendirici metin yazar. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	➤ Hikâye edici metin yazar. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	➤ Formları yönergelerine uygun doldurur. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	➤ Kısa metinler yazar. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	a) Öğrenciler dilekçe yazmaya teşvik edilir. (5. sınıf)
	b) Duyuru, ilan ve reklam metinleri yazdırılır. (6, 7, 8. sınıf)
	c) Haber metni, günlük ve / veya anı yazmaya teşvik edilir. (7, 8. sınıf)
	➤ Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. (5, 6, 7, 8. sınıf)
	a) Ama, fakat, ancak ve lakin ifadelerini kullanmaları sağlanır. (5. sınıf)
b) Bununla birlikte, buna rağmen ifadelerini kullanmaları sağlanır. (6. sınıf)	
c) Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadelerini kullanmaları sağlanır. (7, 8. sınıf)	

Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan fakat edim bilimsel terimlerle ve bu bakış açısıyla belirtilmemiş edim bilimi uygulamalarını içeren kazanımlar Tablo 1’de belirtilmiştir. Dinleme / izleme kazanımlarında yer alan olayların gelişimi ve sonucunu tahmin etme, sözcük anlamlarını tahmin etme, özetleme, ilgili sorulara cevap verme, konuyu ve ana düşüncüyü belirleme, örtük iletileri anlamlandırma, içeriği değerlendirme ve görüş bildirme, medya metinlerini değerlendirme gibi içerisinde sözceler ve sözlü metinler aracılığıyla iletilmek istenen işlevleri bütünsel algılamayı gerektiren kazanımlar için edim bilimi farkındalığı gereklidir. Konuşma kazanımlarında da hazırlıklı / hazırlıksız konuşmalar yapmak, uygun geçiş ve bağlantı biçimlerini kullanmak, sözcükleri anlamlarına uygun bir araya getirme eylemleri neyin, nerede, nasıl, hangi koşullarda gerçekleşeceğini bilmeyi gerektirdiğinden edim bilimsel yetinin kazanılması konuşma becerisinin geliştirilmesinde de önemlidir. Okuma eylemlerinde bilinmeyen sözcüklerin anlamını tahmin etme, özetleme, ilgili soruları cevaplama, metin içi - dışı anlam ilişkileri kurma, metinle ilgili sorular sorma, konuyu - ana düşüncüyü belirleme, içeriği yorumlama, çıkarımda bulunma, medya metinlerini değerlendirme, görsellerle ilgili soruları cevaplama, metindeki yardımcı düşünceleri belirleme, iş ve işlem basamaklarını kavrama gibi çıkarımları yapabilmek için edim bilimi uygulamaları okuma becerisinin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Şiir, bilgilendirici metin, hikâyeye, dilekçe, duyuru, ilan, reklam metinleri, haber metni, günlük, anı yazma, form doldurma, kısa metinler yazma, uygun geçiş ve bağlantıları kullanma gibi yazma eylemlerinin gerçekleşmesi için de edim bilimsel farkındalığa sahip olmak gereklidir. Önceki programlarda ayrı başlık altında belirtilen bu programda yer almayan dil bilgisi öğretimine yönelik kazanımlar da bağlam bağımlı bir dil kullanımını gerektirdiği için edim biliminden bağımsız değildir. Özetle, yukarıda listelenen tüm kazanımlar için edim bilimsel farkındalığa sahip olmak, karşılaşılan iletileri bu bilinçle anlamlandırarak geri bildirimde

ya da çıkarımda bulunmak gerekmektedir. Tersi durumda iletişim ya da bilgilendirme süreci başarısızlıkla ve yanlış anlaşılmalara sonuçlanacaktır.

J. L. Austin'in Söz Eylem Kuramı (*Speech Act Theory*) ve J. R. Searle'ün Edim Söz Sınıflandırması

İletişim ve bilgilendirme sürecinde verici çeşitli amaçlar doğrultusunda belirlediği dilsel seçimleri ile sözcelerini oluştururken alıcı da bu dil yapısını birtakım bilgiler dâhilinde yorumlar. Edim bilimsel bilginin üretilme ve alımlanma aşamaları alıcının ve vericinin konuları, varsayımları, inançları, bakış açıları, duyguları, ön yargıları, yaşları, cinsiyetleri, ön bilgileri, kültürleri, eğitim durumları, deneyimleri (yaşanmışlıklar) sosyo - ekonomik, toplumsal, bireysel (psikolojik - fizyolojik) durumları gibi pek çok etmene bağlı olarak gerçekleşmektedir. Vericinin sözcelerini ilgili dilin ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel kuralları çerçevesinde seçtiği sözcük birimleri ile oluşturması ise söz eylemlerin ilk basamağı olan *düz söz* aşamasıdır. Dil kullanıcıları sadece bilgi aktarımında bulunarak duygu ve düşüncelerini ifade etmezler. Bunun yanı sıra birbirlerine karşılıklı beklentileri doğrultusunda birtakım isteklerini iletirler ve alıcıda belirli etkileri oluşturarak onların istedikleri yönde eylemler gerçekleştirmelerini sağlarlar / sağlayamazlar. İşte bu gerçekleştirilmesi istenen eylemler vericinin *edim söz*leridir. Amaca uygun olarak gerçekleşme sağlandığı takdirde de *etki söze* dönüşmüş olur. Bu noktada alıcıda korku, tehdit, şaşkınlık, ikna, istek, vazgeçme gibi *etki söz*ler oluşabilmektedir. Özetle, iletinin üretilmesi, alıcıya ulaşıp yorumlanması ve bunun sonucunda bir etki / eylem meydana getirmesi süreci J. L. Austin'in *Söz Eylem Kuramına* göre sırasıyla *düz söz (locutionary)*, *edim söz (illocutionary)* ve *etki söz (perlocutionary)* aşamaları ile gerçekleşmektedir. Austin'in bu kuramı dil öğretimi ve öğrenimi alanında fazlasıyla yankı uyandırmış ve farklı dillere yönelik çalışmalarla kullanılagelmiştir.

Düz söz sözcenin gerçekleşme aşamadır. *Edim söz*; sözcelerin amaçsızca üretilmediğini gösteren, zihnimizde belirli iletişimsel işlevleri gerçekleştirmek amacıyla biçimlendirildiği ikinci aşamadır. Son aşamada olan *etki söz* sürecinde ise edim sözler alıcı üzerinde somut ya da soyut etki ve değişimlere neden olur (Yule, 1996, s. 47 - 49). Paltridge (2012, s. 40) söz eylem aşamalarını şu şekilde örneklendirmiştir: *Düz söz*, sözcüklerin gerçek anlamını ifade eder (örneğin, sıcaklığa atıfta bulunan *Burası sıcak* gibi). *Edim söz*, vericinin sözceyi oluşturma niyetini ifade eder (örneğin, birinin klimayı açması için bir talep). *Etki söz* ise, bu ifadenin diğer kişinin düşünceleri veya eylemleri üzerindeki etkisini ifade eder (birinin kalkıp klimayı çalıştırması gibi).

J. L. Austin *Söz Eylem Kuramında* belirlediği edim söz değerlerini beş alt başlıkta değerlendirmiştir. İki ulama da dâhil edilmiş olan değerler çalışma-

da karışıklık oluşturmaması açısından işlevin daha yoğun hissedildiği ulamda belirtilmiştir:

Yargılama => Aklama, suçlama, keşfetme, alıkoyma, yorumlama, kural koyma, tasarlama, tahmin etme, tespit etme, randevulaşma, karşılaştırma, değerlendirme, sıralama.

Karar eylemi => Atama, küçümseme, kovma, ilan etme / bildirme, sipariş verme, emretme, cezalandırma, el koyma, seçme, vasiyet etme, affetme, istifa etme, uyarıda bulunma / öneri sunma / öğüt verme, yalvarma, ısrar etme, iptal etme, karar verme, kanunlaştırma, erteleme, reddetme, ithaf etme, toplantıyı kapama, toplantıyı açma.

Üstlenme => Söz verme, uzlaşma / sözleşme, sorumluluk alma, belirleme, planlama, kast etme, zorunda olma, yemin etme, vaat etme, iddia etme, onaylama, tarafında olma, kabul etme, iyilik yapma / yardım etme.

Davranış => Özür dileme, teşekkür etme, iltifat etme, teselli etme, tebrik etme / kutlama, duygudaşlık, alınma, aldırmama, takdir etme, eleştirme, yakınma, beğenme, hoş görme, uğurlama, dua etme, beddua etme, meydan okuma.

Açıklama => Bahsetme, alıntı yapma / aktarma, özetleme, tekrarlama, zanetme, tanımlama, şüphelenme, sınıflandırma, inanma, belirtme, bilgilendirme, vazgeçme, cevaplama, takdir etme, soru sorma, tanık olma, sözünü tutma, itiraf etme, gözden geçirme, varsayma, çıkarım yapma / sonuca varma, ihmal etme/ önemsememe, vurgulama, örneklendirme, davet etme, saygı duyma, önemseme, adım atma / başlama, sona erdirme, yorumlama, fark etme (Austin, 1962, s. 152 - 162).

J. R. Searle ise hocası Austin'in belirlediği edim sözlerden bir kısmını eleştirerek yerlerini değiştirmiş ve o da ulamlarını beş alt başlıkta şu şekilde sınıflandırmıştır (Austin'in belirlediği aynı edim sözler ulamı farklı olsa da burada tekrarlanmamıştır):

Kesinleme => İleri sürme, övünme, şikâyet etme, teşhis etme.

Emir => Teşebbüs etme, rica etme, savunma, izin alma / verme, cesaret etme.

Üstlenme => Farklı bir edim söze rastlanmamıştır.

Açıklama => Farklı bir edim söze rastlanmamıştır.

Bildirim => Farklı bir edim söze rastlanmamıştır (Searle, 1999, s. 1 - 30).

Austin ve Searle'ün edim söz sınıflandırmaları Searle'ün hocası Austin'den örnek aldığı edim sözler çıkarıldığında şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 2: Austin ve Searle'ün Edim Söz Sınıflandırmaları ve Öneri Edim Sözler

Austin'in Edim Sözleri
<p>Aklama, suçlama, keşfetme, alıkoyma, kural koyma / yasaklama, tasarlama, tahmin etme, tespit etme / çıkarımda bulunma / kanıtlama, randevulaşma, karşılaştırma, değerlendirme, sıralama, atama, hesap sorma / meydan okuma, hakaret etme/ küçümseme, kovma, bildirme / haber verme / duyuru yapma, sipariş verme, emretme, cezalandırma, el koyma, seçme, vasiyet etme, affetme, istifa etme, uyarıda bulunma / öneride buluma/ öğüt verme, yalvarma, dua etme / dilekte bulunma, ısrar etme, iptal etme, karar verme, kanunlaştırma, erteleme, reddetme / karşı çıkma, toplantıyı kapama, toplantıyı açma, söz verme, uzlaşma / sözleşme, sorumluluk alma, belirleme, planlama / amaçlama, kast etme, önerme, zorunda olma, yemin etme, vaat etme, iddiaya girme, onaylama / kabul etme, ithaf etme, tarafında olma, iyilik yapma / yardım etme, özür dileme, teşekkür etme, acıma, iltifat etme / övme, teselli / teskin etme, tebrik etme / kutlama, duygudaşlık, alınma, aldırma, takdir etme, eleştirme, yakınma / sitem etme, beğenme, hoş görme, uğurlama / vedalaşma / konuşmayı sonlandırma, beddua etme, bahsetme, alıntı yapma / aktarma, özetleme, tekrarlama, zannetme, tanıtma / tanımlama / belirtme, şüphelenme, sınıflandırma, inanma, belirtme, feragat etme, cevaplama, soru sorma, tanık olma, sözünü tutma, itiraf etme, gözden geçirme, varsayma, çıkarım yapma / sonuca varma, ihmal etme/ önemsememe, vurgulama, örneklendirme, davet etme / teklif etme, saygı duyma, önemseme, adım atma / başlama, sona erdirmeye, yorumlama, fark etme / hatırlama</p> <p style="text-align: center;">Searle'ün Farklı Olan Eklemeleri</p> <p>İleri sürme, övünme / gurur duyma, şikâyet etme, teşhis etme, teşebbüs etme, rica etme, savunma, izin alma / verme, cesaret etme</p> <p style="text-align: center;">Öneri Edim Sözlere</p> <p>Sohbeti başlatma / selamlaşma, hitap etme / seslenme, dikkat çekme / vurgulama, tercih etme / seçenek sunma, ikna etme, yönlendirme, hayal kurma / düşünmeye teşvik etme, kesinleme / emin olma, kınama / ayıplama, genelleme, hatırlatma, tehdit etme, onay isteme, cesaret verme / güdüleme / harekete geçirme, yanılma, inanmama / ikna olmama, ihtiyaç duyma / gerekli görme / şarta bağlama, tanık gösterme, çaresiz kalma / imkânsız olma, destek verme / tezahürat etme, hedefe ulaşma / başarma, çabalama / mücadele etme, başvuru yapma, koşul - sonuç, neden -sonuç</p>

Tablo 2’de Austin ve Searle’ün sınıflandırmaları belirtilmiştir. Bu düzenlemede Austin’in Searle’den daha önce sınıflandırmayı yapmış olması esas alınarak Searle’ün sınıflandırmasında daha önce Austin tarafından belirtilmiş edim sözler yer almamıştır. Bu edim sözlere yakın olanlar araştırmacı tarafından / imi ile eklenmiştir. Bunun dışında eksik görülüp önerilen edim sözler de son kısımda yer almaktadır. Bulgular bu üç sınıflandırmanın bir araya getirilmesiyle değerlendirilmiştir.

Dilin esnek yapısı gereği farklı yüzey yapılar ile aynı derin yapıya gönderimde bulunulabilir. Söz konusu bu dolaylı ve dolaysız yapıları, diğer bir deyişle örtük ve açık anlatımları edim bilimi inceler. Bu noktada edim sözler dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki farklı biçimde üretilmektedir. Dolaysız edim sözler kolaylıkla anlaşılabilirliği için burada önemli olan dolaylı edim sözleri çözümlenmektedir. Bu süreçte *verici bu sözce ile ne anlatmak, ne yapmak istiyor* sorusuna yanıt aranmaktadır. Burada örtük iletilerin varlığı söz konusudur ve dili zenginleştiren de bu yapılardır. Bu tür kullanımlar dil kullanıcıları tarafından da sıkça tercih edilmektedir. Çünkü isteğini doğrudan dile getirmek

ile sözcenin önemini yitireceğini düşünen verici bunu iletmek için daha gönderimsel ve örtük yapıları seçmektedir. Bu tür sözceler içinde gizlenmiş edimsel iletileri doğru biçimde anlamlandırabilmek ve bu yapıları çözümlmek de dile ne kadar hâkim olduğu ile doğru orantılıdır. Edimsel değerlerin sözcelerde açıkça yer alması sözceleri anlamlandırmayı kolaylaştırırken, örtük edimsel değerler sözceleri anlamlandırma sürecini zorlaştırır. Öğrencilerin söz konusu dile yönelik seviyeleri ve farkındalıkları arttıkça bu tür biçimleri anlamlandırmak daha kolay olmaktadır. “Seni kırdığım için *özür dilerim*, yardımın için *teşekkür ederim*” tümceleri edim söze doğrudan gönderme yapıp anlamayı kolaylaştıran örneklerdir. *Afedersiniz, kusura bakmayın* gibi sözceler ise dolaylı olarak özür dileme; *eline sağlık, Allah razı olsun, sağ ol vb.* sözceler de örtük biçimde teşekkür etme işlevi taşımaktadır. Örneğin, bir çocuğun annesine *Yemekte ne var?* diye sorması alıcıya yönelik doğrudan merak etme anlamı içerirken, *Çok acıktım* sözcüsü de dolaylı olarak annesinin yemekte ne yaptığını ya da yemeğin hazır olup olmadığını merak etmesi anlamı taşımaktadır. Çalışmada edim sözleri dolaylı olarak içeren etkinlikler değerlendirilmiştir. Çünkü bu tür edim sözleri anlamlandırmak daha fazla bilinci ve çabayı gerektirdiği için dil kullanımı süreçlerinde daha önemli ve karmaşık olduğu düşünülmektedir.

Edim bilimi alanına yönelik incelemeler sonucunda Akşehirli (2011) “Söz Edimleri Kuramı Açısından Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı,” Aslan (2005) Türkiye Türkçesinde Sezdirmeye Dayalı Rica Stratejileri; Hirik (2019) Dede Korkut Hikayelerinde Söz Edimi Yapıları; Gökmen ve Dilber (2011) Türkçe Derslerinde Söz Edimlerin Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme; Otan (2010) *Türkçede İkna Söylemi: Sözbilimsel Soruların Söylem - Edimbilimsel İşlevleri*; Boz (2013b) “Necip Fazıl’ın ‘Yunus Emre’ Şiiri Üzerinde Söz Eylem Çözümlemesi” başlıklı çalışmalar tespit edilmiştir. Çalışmalar değerlendirildiğinde edim bilimi çalışmalarının alan yazında yavaş yavaş ilgi görerek yayılmaya başladığı ve çoğunlukla metinler ve öğrencilerle gerçekleştirildiği söylenebilir. Öğrencilerle yapılan nicel çalışmalar durum tespitine yönelik olduğu için edim bilimsel yetilerini geliştirmeleri için ne yazık ki katkı sağlayamamaktadır. Metinlere yönelik yapılan çalışmalar da tek başına yeterli değildir. Çünkü dil öğretimi sürecinde araç olarak sadece metinler kullanılmamaktadır. Bu metinlere yönelik metin öncesi, metin sırası ve metin sonrası etkinlikler de metni okuma – anlama çalışmalarından bağımsız değildir. Ders sırasında, yıllık planlarda da belirtildiği üzere, öğretici tarafından etkinliklere salt metni okumaktan daha çok zaman ayrılmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin edim bilimsel farkındalık kazanarak edimsel yetilerinin gelişmesinde ders sırasında uygulanan etkinlikler önemli bir yere sahiptir. Çalışmalarda bu etkinliklerin incelenmemiş olması bir eksiklik olarak görülmüştür. Türkçe eğitimi

alanında ortaokul Türkçe ders kitaplarını farklı açılardan inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Özbay (2003) Türkçe öğretiminde hedef – araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi; Okur (2013) “Millî Kültür ve Folklorun Türkçe Ders Kitapları Aracılığıyla Aktarımı;” İşeri (2007) Altıncı sınıf Türkçe ders kitabının ilköğretim Türkçe programının amaçlarına uygunluğunun değerlendirilmesi; Baş (2003) Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türleri üzerine bir inceleme; Ünveren Kapanadze (2018) Dil ve kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak ders kitapları: Türkçe ders kitapları örneği; Deniz, Tarakcı ve Karagöl (2019) Okuma kazanımları açısından ortaokul Türkçe ders kitapları; Sallabaş ve Yılmaz (2020) Türkçe ders kitabında bulunan metin altı sorularının yenilenmiş Bloom Taksonomisi’ne göre incelenmesi; Dilidüzgün (2004) Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri; Çevik ve Güneş (2017) Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi; Temizkan (2014) Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe dersi öğretim programındaki temel beceriler açısından incelenmesi; Karadağ (2019) Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme etkinlikleri üzerine bir değerlendirme; İşcan ve Cımbız (2018) Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki resimlerin metinlerle uyum düzeyinin incelenmesi; Çoban ve Polatcan (2020) “Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bulmaca etkinliklerinin eş anlamlı kelime öğretimi açısından değerlendirilmesi.” Görüldüğü üzere ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metin ve etkinlikleri çeşitli değişkenler açısından inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak söz konusu çalışmalar içerisinde ders kitaplarını edim bilimi açısından inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı ve sonraki edim bilimi çalışmalarını için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Amaç ve Önem

Bu çalışma ile ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki dil becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde seçilen dilsel yapıların hangi edim sözleri karşıladığını belirlemek, edim bilimsel farkındalığın ve çeşitliliğin özelde Türkçe öğretimindeki yeri ve önemine, genelde dil becerilerinin kazandırılmasındaki önemine dikkat çekerek bu alandaki öğrenci, öğretici ve araştırmacılara farklı bir bakış açısı sunmak amaçlanmıştır.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarının edim bilimi açısından daha önce incelenmemiş olması bu alandaki eksikliği göstermektedir. Bu nedenle bu inceleme ile elde edilen verilerin alanda çalışan uzmanlara, Türkçe öğreticilerine, öğrencilerine, kurum ve kuruluşlara katkı sağlayacağı; bu doğrultuda söz konusu materyallerin daha bilinçli bir bakış açısıyla oluşturulabileceği ve değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Çalışma sonunda edim söz değerlerinin ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde nasıl yer aldığı ve geliştirilmesi

gereken durumlarla ilgili edim bilimsel bakış açısıyla yapılan yorumlamanın alan için önemli olduğuna inanılmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın inceleme nesnesini 5. sınıf (Anıttepe Yayıncılık), 6, 7 ve 8. sınıf (MEB Yayınları) ortaokul Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmada temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. “Temel nitel araştırma anlamının nasıl oluşturulduğunun ortaya çıkarılmasına ve bu anlamların yorumlanmasına dayanır” (Merriam, 2009, s. 22). Çalışmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile elde edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. “Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu ve durumlar hakkındaki yazılı materyallerin belirli ölçütler dâhilinde çözümlenmesidir. Betimsel analiz ise araştırmanın hedefindeki verilerin belirlenen ölçütlere göre öznel veya nesnel yaklaşımlarla karşılaştırmalı biçimde değerlendirilerek yorumlanmasıdır” (Patton, 2002, s. 4, 109). Dokümanlardan elde edilen bulgular edim bilimi açısından J. L. Austin’in Söz Eylem Kuramındaki edim sözleri ve J. R. Searle’ün sınıflandırması ve bu doğrultuda türetilen farklı edim sözler çerçevesinde yorumlanmıştır. Çalışmanın sınırları gereği veriler sadece sözcelerin derin yapısında yer alan edim söz değerleri açısından değerlendirilmiş; sözcelerin oluşum aşaması olan yüzey yapıyı yansıtan *düz söz* ve alıcıda uyandırdığı *etki söz* öğeleri inceleme dışında bırakılarak edim söz anlamları esas alınmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bulguların değerlendirilmesinde 5. sınıf için 25 etkinlik, 6. sınıf için 9 etkinlik, 7. sınıf için 12 etkinlik, 8. sınıf için 26 etkinlik toplam 72 etkinlik kullanılmıştır. Bulgular Austin ve Searle’ün belirlediği sınıflara ek olarak oluşturulan türlere ve geliştirilmesi hedeflenen becerilere göre yorumlanmıştır.

5. SINIF

1. Tema: Birey ve Toplum

a) Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Çocukların kullandıkları kelimeleri günlük hayatta ne zaman kullanıyorsunuz? Yazınız.

Yazma - okuma: *Selâmlaşma, vedalaşma, dilekte bulunma* (s. 11)

3) Şiirde geçen “Kardeş kavgası bir nihayet olsun.” sözünden ne anlıyorsunuz?

Konuşma – dinleme: *Dilekte bulunma* (s. 12)

4. **ETKİNLİK** Okuduğunuz şiiri beğenip beğenmediğinizi nedenleriyle açıklayınız. Beğendiğiniz dizelere örnek veriniz.

Konuşma – dinleme: *Eleştirme* (s. 12)

1. **ETKİNLİK** Metinde geçen “hoşça kalın, güle güle” sözlerini ne zaman ve hangi durumlarda kullandığınızı yazınız.

Yazma – okuma: *Vedalaşma, dilekte bulunma* (s. 19)

2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

4. “Çanakkale Geçilmez!” sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *İmkânsız olma, meydan okuma* (s. 52)

8. ETKİNLİK Aşağıdaki görseller ve sloganlardan hareketle 15 Temmuz gecesi ile ilgili bir slogan hazırlayınız.

Yazma – okuma: *Dikkat çekme* (s. 61)

3. Tema: Doğa ve Evren

7. ETKİNLİK Okuduğunuz metni değerlendiriniz. Metindeki beğendiğiniz ve beğenmediğiniz yerleri sebebiyle açıklayınız.

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s.74)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Ormansız yurt, vatan değildir." sözünü kısaca açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Dikkat çekme, öğüt verme* (s. 94)

c) "Hanımefendi bugün de işe pek erken (!) geldiniz." cümlesindeki ünlem işaretini nasıl kullanılmıştır?

c) "Simitçi! Bana bir simit lütfen." cümlesindeki ünlem işaretinin kullanım amacı nedir? Yazınız.

Yazma – okuma: *İma etme, seslenme, rica etme* (s. 97)

4. Tema: Millî Kültürümüz

8. ETKİNLİK "Anadolu'da kilim demek, özlemi, inancı, sevgiyi ilim ilim dokumak demektir." sözünden yola çıkarak bir konuşma yapınız.

Konuşma – dinleme: *Tanımlama* (s. 109)

3. "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var." sözünden ne anlıyorsunuz?

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, hatırlatma, öğüt verme* (s. 132)

5. Tema: Vatandaşlık

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "Toplum hayatında herkese düşen belirli görevler vardır." sözünden ne anlıyorsunuz? Gözlemlerinizi hareketle açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Hatırlatma* (s. 136)

7. ETKİNLİK Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri örnekteki gibi tamamlayınız. İlk günlerde bekiçi amcaya çok kazıyordum çünkü sürekli düdüğü çalıp duruyordum.

Parka gitmek zorunda kaldım çünkü
Kardeşimi zor zapt ettim çünkü
Tahterevalı kuyruğunda bize bir türlü sıra gelmiyordu çünkü
Bekiçi amcaya artık sevmeye başladım çünkü
Bekiçi amca sürekli düdüğü çalıyordu çünkü

Yazma – okuma: *Neden – sonuç* (s. 141)

11. ETKİNLİK Tutumlu olma konusunda çevrenizi bilgilendirecek bir broşür hazırlayınız. Broşürünüzde tutumlu olmakla ilgili deyim ve atasözlerine yer veriniz.

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, uyarıda bulunma, bilgi verme* (s. 148)

2. Çocuğun babası sokaklar için "Orası herkesin evidir." diyerek neyi kastedilmek istemiştir?

Yazma – okuma: *Genelleme* (s. 156)

Ç. Aşağıdaki afişin inceleyiniz.

1. Afişte neler görüyorsunuz? Yazınız.

2. Afişte verilerek istenen mesaj nedir?

3. Afişi etkileyici buldunuz mu? Nedeniyle açıklayınız.

4. Vatandaş olarak toplumda birbirimize saygılı olmayı gerektiren bir afiş hazırlamak isteseydiniz afişinizde nebere yer verirdiniz? Niçin?

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, vurgulama* (s. 162)

5. Tasarladığınız afişinizi aşağıya çiziniz.

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, vurgulama* (s. 162)

6. Tema: Sağlık ve Spor

6. ETKİNLİK Aşağıdaki kelime ve kavramlardan birini seçiniz. Seçtiğiniz kelimenin kullanılma durumuna uygun bir konuşma yapınız.

çok yaşa **geçmiş olsun** **hoşça kalın** **eline sağlık** **gunaydın**

Konuşma – dinleme: *Dilekte bulunma, selâmlaşma, vedalaşma, teşekkür etme* (s. 168)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "Sağlık, varlıktan yeğdir." atasözünü kısaca açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Karşılaştırma, öğüt verme, virgüleme, dikkat çekme* (s. 177)

7. Tema: Erdemler

2. "İyilik et denize at, balık bilmezse Halık bilir." atasözünü açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Öneride bulunma* (s. 192)

7. **ETKİNLİK** "Umlar köprü olsa basıp geçme." atasözünü sınıf ortamında tartışınız. Konu ile ilgili edindiğiniz bilgiler doğrultusunda bir konuşma yapınız.

Konuşma – dinleme: *Öğüt verme* (s. 203)

a) "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." (Hz. Muhammed) sözünü kısaca açıklayınız. Bu sözde bize hangi değerler öğütlenmiştir? Açıklayınız.

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, virgüleme* (s. 213)

8. Tema: Bilim ve Teknoloji

11. **ETKİNLİK** Görselden hareketle sosyal medyanın olumsuz etkileri konusunda defterinize insanları bilgilendirecek bir afiş hazırlayınız.

SOSYAL MEDYANIN ETKİLERİ

- Yüz yüze iletişimi azaltıp yalnızlığı artırıyor.
- Sosyal medya bağımlılığı hastalığımız oldu.
- Ulaşamadığı yerlere gitmeyecek, yapamamı kütüphaneler var.
- Ulaşamadığı zaman yalnızlığa, depresyona girebilir var.

AKADEMİ

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, virgüleme* (s. 230)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır." sözünden ne anlıyorsunuz?

Konuşma – dinleme: *Öğüt verme* (s. 236)

9. "Bir kişinin içinde güç ve istek yoksa o kişi başkalarının yardımıyla başarılı olamaz. Kısacası..."

Bu cümle aşağıdaki atasözlerinden hangisi ile tamamlırsa anlam bütünlüğü sağlanmış olur?

- A) Ne ekersen onu biçersin.
- B) Her çok azdan olur.
- C) Taşma su ile değirmen dönmeyiz.
- D) İşini kış tut, yaz çıkarsa bahtına.

Dil bilgisi: *Öğüt verme, dikkat çekme, virgüleme* (s. 243)

6. SINIF**2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk**

a) Aşağıdaki davetiye örneğini inceleyiniz.

Okuma- dinleme: *Davet etme, rica etme* (s. 43)

b) Aşağıdaki boşluğa Mehmetçik Vakfına destek amacıyla düzenlenecek kermes için bir davetiye hazırlayınız.

Yazma – okuma: *Davet etme, dikkat çekme* (s. 43)

4. Tema: Erdemler

4. "Haktan, adaletten, merhametten, azimden garip komasin." sözünü açıklayınız.

Yazma – okuma: *Dilekte bulunma* (s. 128)

5. Tema: Millî Kültürümüz

4. ETKİNLİK Kültürümüze yerleşmiş çay ile ilgili cümleler verilmiştir. Yarım brakılan cümleleri metinle ilişkilendirerek tamamlayınız.

- Çay sohbetir çünkü _____
- _____
- Çay eşittir çünkü _____
- _____
- Çay davettir çünkü _____
- _____

Yazma – okuma: *Neden – sonuç* (s. 137)

a) Metinde geçen Atatürk'e ait "Geçmişini bilmeyen geleceğine de sahip olamaz." cümlesini açıklayınız. Açıklamanızda **ama, fakat, ancak, lakin** gibi geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanarak konuşma yapınız.

Konuşma – dinleme: *Neden – sonuç* (s. 159)

6. Tema: Okuma Kültürü

3. Yazar "Aslında toplumdaki gerçek körlerin biz aydınlar olduğuna bir kez daha inandım." cümlesinin niçin söylemiş?

Yazma – okuma: *Vurgulama, dikkat çekme* (s. 168)

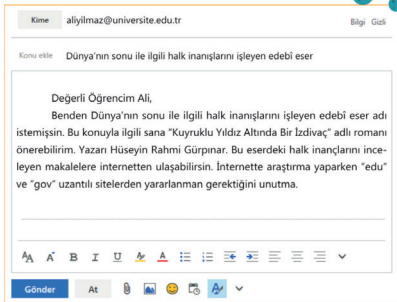
7. "Atatürk, 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek için İstanbul'dan ayrılmıştır." cümlesi için aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Neden-sonuç cümlesidir.
- B) Koşul cümlesidir.
- C) Amaç-sonuç cümlesidir.
- D) Karşılaştırma cümlesidir.

Dil bilgisi: *Amaç – sonuç* (s. 189)

7. Tema: Bilim ve Teknoloji

6. ETKİNLİK Aşağıdaki elektronik postayı okuyunuz. Soruları cevaplayınız.

Okuma – dinleme: *Hitap etme, öneride*

bulunma, uyarıda bulunma (s. 214)

8. Tema: İletişim

b) Aşağıdaki cümlede tekrarlanan "gel" kelimesi cümleye nasıl bir anlam katmıştır? Gel vatandaş, gell Derya kuzu su bunlar...

Yazma – okuma: *Dikkat çekme, vurgulama* (s. 229)

7. SINIF

1. Tema: Erdemler

7. ETKİNLİK: Metinde geçen "Bir insanın bir lokma ekmek yiyebilmesi için bin kişinin çalışması gerekir." sözünden ne anlıyorsunuz? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Konuşma – dinleme: *Gerekli olma, amaç – sonuç* (s. 14)

10. ETKİNLİK: Mevlânâ'nın aşağıdaki sözlerini okuyup üzerinde düşününüz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.

MEVLÂNÂ

Okuma – konuşma - dinleme: *Öğüt verme* (s. 22)

3. Şeyh Edebalı, "Anlaşmazlıklar bize, adalet sana." sözüyle ne anlatmak istemiştir?

Yazma – okuma: *Dilekte bulunma* (s. 35)

2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

2. Atatürk'ün "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir." sözünü yorumlayınız.

Konuşma – dinleme: *Meydan okuma* (s. 45)

1. "Eserinin üzerinde imzası olmayan yegâne sanatkar öğretmendir." özdeyişinden yola çıkarak Atatürk'ün öğretmenler hakkındaki fikirlerini açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Tanımlama* (s. 50)

3. Tema: Kişisel Gelişim

3. "İstedigimi yapar, istediğimi söyler, istediğim gibi davranırım." diyen kişilere bu davranışlarının yanlış olduğunu nasıl anlattınız?

Konuşma – dinleme: *Meydan okuma* (s. 81)

4. Tema: Millî Kültürümüz

6. ETKİNLİK: Öğretmenin rehberliğinde bir grup oluşturunuz. Aşağıda verilen soruların grup içinde beyin fırtınası yaparak değerlendiniz. Grup sözcüsü seçerek düşüncelerinizi arkadaşlarınızda paylaşınız.

"Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile bu anıları okuyanlar, beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler."

1. Mimar Sinan'ın bu sözlerinden yola çıkarak onun hayata bakış açısı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Mimar Sinan'ın bu dileğinin gerçekleştiğini düşünüyor musunuz? Niçin?

Konuşma – dinleme: *Öğüt verme, hatırlatma* (s. 97)

6. ETKİNLİK: Öğretmenin rehberliğinde bir grup oluşturunuz. Aşağıda verilen soruların grup içinde beyin fırtınası yaparak değerlendiniz. Grup sözcüsü seçerek düşüncelerinizi arkadaşlarınızda paylaşınız.

"Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile bu anıları okuyanlar, beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler."

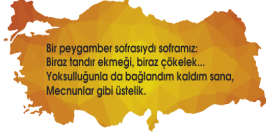
1. Mimar Sinan'ın bu sözlerinden yola çıkarak onun hayata bakış açısı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Mimar Sinan'ın bu dileğinin gerçekleştiğini düşünüyor musunuz? Niçin?

Konuşma – dinleme: *Dilekte bulunma* (s. 106)

7. ETKİNLİK: Bir tarihi mekânı ziyaretiniz sonrasında mekânın bazı bölümlerinin zarar gördüğünü fark ettiniz. Bilinçli bir vatandaş olarak ilgili kuruma durumu bildiren bir elektronik posta yazınız.

Yazma – okuma: *Haber verme* (s. 106)

5. ETKİNLİK: Aşağıda okuduğunuz şirden bazı bölümler verilmiştir. Bu bölümlerde şair ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Betimleme, seslenme, meydan okuma* (s. 111 - 112)

5. Tema: Bilim ve Teknoloji

8. ETKİNLİK: Aşağıdaki yönergeleri uygulayınız.

SAHİLYOLU BELEDİYE BAŞKANLIĞINA SAHİLYOLU	
İçerisinde bulunan Sahilyolu Ortaokulu 7. sınıf öğrencisiyim. Okulumda çevremizi korumaya ve temiz tutmaya yönelik çalışmalar yapmak istiyorum. Bu amaçla çöplerin ayrıştırılması ve geri dönüşüme kazandırılması için gerekli materyallerin sağlanması konusunda belediyenizden yardım istiyorum.	
Gereğini arz ederim.	
06.02.2018	
İskender Mahallesi Gülşen Caddesi	İmza
Çelebi Apartmanı No:15 Kat: 5 Daire: 19	URKU UYAR
SAHİLYOLU	

Yazma – okuma: *Rica etme* (s. 156)

6. Tema: Okuma Kültürü

2.G.Fauberl (Fauberl)'in "Öğrenmek için değil, yaşamak için okuyorum." sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Amaç – sonuç* (s. 164)

8. SINIF

1. Tema: Erdemler

Hazırlık Çalışmaları

1. "İyimsen insan her felakette bir fırsat, kötümser insan da her fırsatta bir felaket görür." düşüncesine katılıyor musunuz? Neden?

Konuşma - dinleme: *Öğüt verme* (s. 12)

4. "İyimsen uçak yapar, kötümser ise paraşüt." sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Yazma - okuma: *Öğüt verme, dikkat çekme, karşılaştırma* (s. 15)

2."Dürüst olduğun için kaybedebilirsin ama yalan söyleyip utanmaktan iyidir." Charles Bukowski (Çarlız Bukovski) sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Yazma – okuma: *Öğüt verme* (s. 20)

4. "Sabahlar sizinle aydınlık..." sözünden ne anlıyorsunuz?

Konuşma – dinleme: *İltifat etme* (s. 29)

3. "Çarçabuk dostluklar güven telkin etmez." sözünden ne anlıyorsunuz? Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Konuşma – dinleme: *Öğüt verme* (s. 36)

6. Siz olsaydınız insanların sanata gereken önemi vermesi için hangi çalışmalarını yapardınız?

Yazma – okuma: *Hayal kurma* (s. 57)

2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

"Bayrak bir milletin özgürlük alametidir. Düşmanın da olsa hürmet lazımdır." (Mustafa Kemal ATATÜRK) sözünden anladıklarınızı ifade eden bir konuşma yapınız.

Konuşma – dinleme: *Gerekli olma* (s. 50)

Hazırlık Çalışması

"Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığıdır. Memleketi asil işiğe boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz." sözü ile Mustafa Kemal ATATÜRK sizden neler bekliyor olabilir?

Konuşma – dinleme: *Hitap etme, cesaret verme* (s. 68)

"Atatürk'ü Gördüm" metnini beğenip beğenmediğinizi sebepleri ile yazınız.

Beğendim.

Çünkü

.....

.....

Beğenmedim.

Çünkü

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 71)

3. Tema: Bilim ve Teknoloji

Aziz Sancar ile ilgili çizgi romanı beğenip beğenmediğinizi sebepleriyle yazınız.

Beğendim.

Çünkü

.....

.....

Beğenmedim.

Çünkü

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 95)

Hazırlık Çalışmaları

1. "Eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin." sözü Mustafa Kemal Atatürk'ün hangi özelliğini yansıtır? Açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Öğüt verme* (s. 96)

Dinlediğiniz metnin ilgili görüşlerinizi belirtiniz.

Beğendim.

Çünkü

.....

.....

Beğenmedim.

Çünkü

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 106)

4. Tema: Bilim ve Toplum

5. "Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi; Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır." dizelelerinden anladıklarınızı açıklayınız.

Yazma - okuma: *Seslenme* (s. 119)

Hazırlık Çalışmaları

1. "Her insan bir engelli adaydır." düşüncesine katılıyor musunuz? Açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Uyarma, dikkat çekme* (s. 138)

6. Tema: Millî Kültürümüz

3. "Vatan aşkı ile çalışan kafa / Muhakkak erişir öndeki safa." dizelelerinden anladıklarınızı yazınız.

Yazma – okuma: *Cesaret verme* (s. 188)

3. "Ehlikeyfin keyfini kim yeniler, kim tazeler? / Taze elden, taze pişmiş, taze kahve tazeler." dizelelerinde kahvenin ikramıyla ilgili hangi özelliğe değinilmiştir? Belirtiniz.

Yazma – okuma: *Dikkat çekme* (s. 194)

4. "Gönül ne kahve ister, ne kahvehane / Gönül sohbet ister, kahve bahane." dizeleleriyle ne anlatılmak istenmiştir?

Yazma – okuma: *Dilekte bulunma* (s. 195)

"Kız Kulesi" metni ile ilgili görüşlerinizi sebepleri ile yazınız.

Beğendim.

Çünkü

.....

.....

Beğenmedim.

Çünkü

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 203)

Siz de müzeka kart sahibi olmak için formu doldurunuz.

MÜZEKART

Müzeka kartı ile bir yıl boyunca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurumuna bağlı 300'den fazla müze ve ören yeri gezilebilirliği gibi (Bazı özel müzeler ücretsiz ziyaret ediliyor) sergiler ve tiyatro temsilileri indirimi izleniyor. Kafe ve hediyelik eşya mağazalarındaki alışverişlerde daha az ücret ödeniyor.

KART SAHİBİNİN

ADI SOYADI T.C. KİMLİK NO

E-POSTA ADRESİ TELEFON NUMARASI CİNSİYETİ

+ FOTOĞRAF YÜKLE

Yazma – okuma: *Başvuruda bulunma* (s. 204)

7. Tema: Doğa ve Evren

a) Aşağıdaki dilekçeyi okuyunuz.

**ORDU BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE
ORDU**

Mahallemizde sahipleri tarafından sokağa bırakılan hayvanlar var. Soğuk kış günlerinde aç ve susuz kalan sahipsiz hayvanların barınma ihtiyaçlarının karşılanmasını istiyorum. Gereğinin yapılmasını arz ederim.

Bucak Mahallesi 609. Sokak No.:25
ALTINORGU / ORDU

16.01.2018
Cenk ÖZAN ERTUĞRUL

Okuma – dinleme: *Rica etme* (s. 223)

3. "Sonra başlamış tırmanmaya dağlara doğru / Bulutları koyun gibi gülmüştür." dizelerinden anladıklarınızı ifade ediniz.

Konuşma – yazma: *Betimleme* (s. 229)

"Hava Kirliliği" videosu ile ilgili görüşlerinizi sebepleriyle yazınız.

Beğendim.

Çünkü

.....

.....

.....

Beğenmedim.

Çünkü

.....

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 244)

8. Tema: Vatandaşlık

2. "En çok yaşamış olan, uzun yıllar yaşamış olan değildir; yaşamının anlamını en fazla anlamış olandır." Soren Kierkegaard (Sörin Kırkıgıd) sözünden ne anladığınızı açıklayınız.

Konuşma – dinleme: *Tespitte bulunma, öğüt verme* (s. 262)

2. "Bir sincap gibi mesela,
Yani, yaşamının dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
Yani bütün için gücün yaşamak olacak." dizeleriyle şairin anlatmak istediği ne olabilir?

Yazma – okuma: *Hayal kurma* (s. 264)

"Zeytinyağı Üretimi" videosunu tekrar izleyerek tutarlılık (tekrara düşme, çelişik olma, gereceklilik) bakımından değerlendiriniz.

Tutarlıdır.

Çünkü

.....

.....

Tutarlı değildir.

Çünkü

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 278)

İzlediğiniz video ile ilgili görüşlerinizi sebepleriyle yazınız.

Beğendim. Çünkü

.....

.....

.....

Beğenmedim. Çünkü

.....

.....

.....

Yazma – okuma: *Eleştirme* (s. 279)

Tablo 3: Etkinliklerdeki Edim Söz Değeri Sıklıklarının Seviyelere Göre Karşılaştırılması

5. Sınıf Etkinliklerindeki Edim Söz Değerleri	6. Sınıf Etkinliklerindeki Edim Söz Değerleri	7. Sınıf Etkinliklerindeki Edim Söz Değerleri	8. Sınıf Etkinliklerindeki Edim Söz Değerleri
dikkat çekme (x10) öğüt verme (x6) vurgulama (x6) dilekte bulunma (x4) vedalaşma (x3) selâmlaşma (x2) eleştirme (x2) hatırlatma (x2) imkânsız olma meydan okuma ima etme seslenme rica etme tanımlama neden – sonuç uyarıda bulunma bilgi verme genelleme teşekkür etme karşılaştırma öneride bulunma	davet etme (x2) neden – sonuç (x2) vurgulama (x2) dikkat çekme (x3) rica etme dilekte bulunma amaç – sonuç hitap etme öneride bulunma uyarıda bulunma	meydan okuma (x3) amaç – sonuç (x2) öğüt verme (x2) dilekte bulunma (x2) gerekli olma tanımlama hatırlatma haber verme betimleme seslenme rica etme	eleştirme (x7) öğüt verme (x6) dikkat çekme (x3) hayal kurma (x2) cesaret verme (x2) karşılaştırma iltifat etme gerekli olma hitap etme seslenme betimleme uyarma başvuruda bulunma dilekte bulunma rica etme tespitte bulunma
21 edim söz	10 edim söz	11 edim söz	16 edim söz

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için etkinliklerde tespit edilen edim söz değerleri sıklık derecesi Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre 5 ve 8. sınıfta en yüksek oranda edim sözlerin kazandırılmaya çalışıldığını fakat bu oranın 6 ve 7. sınıfta azaldığını görmek mümkündür. Buna göre 5. sınıf etkinliklerinde 21 edim söz, 6. sınıf etkinliklerinde 10 edim söz, 7. sınıf için etkinliklerinde 11 edim söz, 8. sınıf için etkinliklerinde 16 edim söz türü yer almaktadır. Bu sonuçlar kitabı hazırlayanlar tarafından bu edim sözlerin diğerlerine göre daha önemli görüldüğünü göstermektedir. Tablo 2'de de belirtildiği üzere Tablo 3'teki edim sözlerin dışında çok farklı edim sözler bulunmaktadır. İletişim ve bilgilendirme süreci için önemli olan bu edim sözlere yönelik etkinliklerin de hazırlanarak öğrenciye kazandırılması gerekmektedir. Hazırlanan bu etkinliklerin edim bilimsel kazanıma yönelik olarak oluşturulmadığı açıktır. Çünkü bu ders kitaplarını hazırlayanların ve öğreticilerin büyük olasılıkla edim bilimi bilgisi ve ilgisi bulunmayan kişiler olduğu düşünülmektedir. Bu durum öğrencilerde de bu farkındalığı kazandırmayı zorlaştırmaktadır.

Tablo 4: İncelenen Ders Kitaplarındaki Edim Bilimi İçerikli Etkinliklerin Becerilere Göre Dağılımı

Tümleşik Beceriler	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Yazma-okuma	13	5	3	17
Konuşma-dinleme	11	1	8	9
Okuma-dinleme	-	2	-	1
Okuma-konuşma-dinleme	-	-	1	-
Dil Bilgisi	1	1	-	-

Tablo 4 incelendiğinde ders kitaplarındaki edim bilimine yönelik etkinliklerde seviyeler arası dengeli bir dağılımdan söz edilememektedir. Bu durum da edim bilimi farkındalığının becerilere yönelik kullanımında yeterli ve düzenli pekiştirilme yapılmadığı için bilinçsizliğe ve başarısızlığa neden olmaktadır. Bu noktada seviyenin artmasıyla artan nicelik ve zorlaşan niteliklerle tümleşik becerilerin gelişimini destekleyen bir yol izlenebileceği gibi seviyeler arasında sıklık açısından benzer sayılarla ancak seviye arttıkça zorlaşan içeriklerin oluşturulması şeklinde de bir yaklaşım sergilenebilir.

Etkinliklerde de somut biçimde görüldüğü üzere edim bilimi dil biliminin diğer tüm alanlarıyla ilişki içerisinde olan disiplinler arası bir alandır. Doğrusu bu durum dil biliminin her alanı için geçerlidir denilebilir. Sözcelerin işlevlerini belirleyebilmek için *ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel, sözcük bilimsel, anlam bilimsel, biçem bilimsel, gösterge bilimsel, toplum dil bilimsel, metin dil bilimsel, budun dil bilimsel, söylemsel, psiko dil bilimsel vb.* donanımına da sahip olmak gereklidir. Bulgularda bir kısmı yansıtılan daha çok anlam bilimine yönelik etkinliklerde de istenilen çıkarımların yapılabilmesi için edim bilimi verilerinden yararlanılarak edim bilimsel çözümlemenin yapılması gerekmektedir. Örneğin sözcüklerin anlamlarını belirleme, atasözü, özdeyiş açıklama ve tümce içerisinde kullanma etkinlikleri ağırlıklı olarak sözcük bilimi ve anlam biliminin konusudur fakat edim biliminden de bağımsız değildir. Çünkü anlamı belirlemek, iletinin içeriğini doldurabilmek için o sözcük veya tümcenin işlevinden yola çıkılmaktadır. Diğer bir deyişle *ne* aktarıldığından önce bunun *hangi amaçla, neden, nasıl, kime yönelik, hangi koşullarda* aktarıldığını bilmek içeriği yorumlamada daha başarılı tespitler yapılmasını sağlayacaktır.

Metin dil bilimine yönelik etkinlikler de edim biliminden bağımsız gerçekleşmemektedir. Çünkü metinlerin işlevi tümcelerden yola çıkılarak belirlenmektedir. Bu nedenle büyük ölçekli ve üst yapıların işlevlerinin belirlenmesinde küçük ölçekli yapıların önemi göz ardı edilmemelidir. Metin tamamlama, konu, ana düşünce bulma, metin türüne yönelik yazma, olay örgüsünü betimleme vb. metin dil bilimsel çalışmalarda da edim bilimi verilerinden yararlanılmaktadır. Metinlerle ilgili işlevler daha çok metin dil biliminin inceleme alanına dâhil olduğu için bulgularda çalışmanın sınırları gereği değerlendiril-

memiştir. Fakat öğreticilerin edim bilimsel dil yapılarına sadece etkinliklerde değil metinlerde de dikkat çekerek öğrencilere kazandırması gerekmektedir. Metin içerisinde daha sık ve farklı çeşitlilikte yer alan edim bilimsel yapılar metin dışı etkinliklerde bu oranda yer almamaktadır. Bu nedenle öğrencilerde edim bilimsel farkındalığın oluşturulması için öncelikle metinler kullanılmalıdır.

Tüm seviyelerde bağlaç, belirteç, adıl, önad, ilgeç, ünlem, eylem gibi dil bilgisi konularına yönelik yazma etkinlikleri bulunmaktadır. Fakat bu ögelelerin işlevine yönelik etkisinin vurgulanmamış olması bir eksiklik olarak görülmektedir. Özellikle yazma eğitime yönelik çalışmalarda öğrencilerin kullanmaları beklenen bu biçimlerinin işlevlerine yönelik etkinliklerin de bu bilincin oluşması için kitaplarda yer alması, vurgulanması ve pekiştirilmesi gerekmektedir.

Gösterge bilimsel açıdan bakıldığında yazılı /sözel dilsel göstergeler dışında dil dışı / görsel göstergeler ve beden dili kullanımında da edim bilimsel işlevlerin bulunduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Tıpkı yazılı - sözlü iletişim ve bilgilendirme süreçlerinde olduğu gibi görsel iletilerde de biçim, anlam ve işlev üçgeni yer almaktadır. Fakat incelemede görsel göstergelerin edim bilimi açısından yorumlanmasına olanak sağlayan herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Dilsel göstergeler için ise gösterge bilimi, biçem bilimi ya da söylem çözümlemesi alanında metinlere yönelik yapılacak edim bilimsel değerlendirmeler niceliği ve niteliği daha geniş bir sonuca ulaşmayı sağlayacaktır.

Edim bilimi sözcelerin işlevini belirlemede duyguların da dâhil edildiği bir alandır. Duygusuz bağlam olmayacağı için aslında psiko (ruh) dil biliminin, uygulamalı dil biliminin her alanı içerisinde yer aldığı belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu doğrultuda psiko dil biliminin çoğunlukla edim bilimi, söylem çözümlemesi, metin dil bilimi, biçem bilimi, anlam bilimi, çeviri bilimi, gösterge bilimi, toplum dil bilimi, budun dil bilimi vb. alanların çalışmalarını etkilediği söylenebilir. Bu açıdan edim biliminin de psiko dil bilimi ile ortak yönleri bulunmaktadır. Fakat daha çok psiko dil biliminin konusu olduğu için duygu ve düşünce içerikli bu etkinlikler çalışmada incelenmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Dil öğreniminin temel amacının bireylerin duygu ve düşüncelerini amaçlarına uygun biçimde aktarabilmesini sağlamak diğer bir deyişle başarılı iletişim ve bilgilendirme süreçlerinin gerçekleşmesine yardımcı olmak olduğu düşünüldüğünde edim bilimi çalışmalarının dil öğretimi süreçlerinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Hangi dil yapılarının hangi bağlamlarda gerçekleşeceğini bilmek vericinin dil kullanımındaki amacına ulaşmasında ba-

şarılı olmasını sağlamaktadır. Bireysel ve toplumsal özelliklerin göz önünde bulundurulduğu bu dilsel kullanımların oluşturulma süreci kültürel değerlerden de bağımsız değildir. Kullanıcılar dili içinde yaşadıkları topluma ve durumlara göre şekillendirmektedirler. Dilsel yapıların başarılı biçimde alıcıya ulaştırılması ile ilgilenen edim bilimi çalışmaları her dilde olduğu gibi Türkçenin öğrenilme ve öğretilme süreçlerinde de önemli bir alandır. Bu doğrultuda öğrencilerin bilinçsiz olarak uyguladığı bu kuralların Türkçe öğreticileri tarafından bilinçli biçimde aktarılarak onlarda da aynı bilincin oluşmasına katkı sağlamaları beklenmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde durumun istenilen düzeyde olmadığı açıktır. Türkçe, Tablo 3'te yansıtılan edim söz değerlerinden çok daha fazlasına olanak sağlayan bir dildir. Bu nedenle bu durumun değerlendirilmesi, edim söz türlerinin ve sıklık derecelerinin farklı bağlamlardaki dil kullanımlarını içerecek biçimde tüm seviyelerde artırılması öğrencilerin dile daha donanımlı ve farkındalıkla bakmasını sağlamanın yanı sıra iletişim ve bilgilendirme başarısızlıklarını da daha aza indirecektir. Çünkü bağlama uygun dilsel yapıların üretiminde verici ve alıcı yüzey ve derin yapıdaki bilgiye ek olarak sözce ve tümceler işlevsel boyutunu da göz önünde bulundurmalıdır. Bu nedenle edim bilimine yönelik kazanımların farkındalığına sahip olunabilmesi için ilk olarak Türkçe öğretmenliği ana bilim dallarındaki öğretmen adaylarının bu bilinçle yetişebilmesi için en az bir dil bilimi uzmanının yer alması gereklidir. Ne yazık ki edim bilimi derslerinin Türkçe öğretmenliği ana bilim dallarında yer almaması Türkçe eğitimi alanı için büyük bir eksikliktir. Çünkü ortaokul seviyesinde akademik açıdan en temel kaynağı oluşturan Türkçe ders kitaplarındaki bütün metin ve etkinlikler edim bilimi ile yakından ilişkilidir. Öykü, roman, şiir, masal, haber metni, ilan metni vb. türü ne olursa olsun tüm sözlü, yazılı, görsel anlatım türleri edim bilimi kuramlarına bağlı olarak verici tarafından oluşturulmakta ve alıcı tarafından bilinçsizce de olsa bu ölçütler dâhilinde alınılmaktadır. Edim bilimi bilinci, bireyin sadece akademik değil günlük yaşamını sürdürebilmesi için gerekli iletişim bağlamlarındaki başarıyı sağlamasına yönelik donanımı da sağlamaktadır. Türkçe derslerinin temel amacının bireyin duygu ve düşüncelerini amacı doğrultusunda başarılı biçimde ifade etmesine yardımcı olmak ve karşılaştığı iletileri üretiliş amacına uygun olarak yorumlama bilinci kazandırmak olduğu düşünüldüğünde edim biliminin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Tüm bu nedenlerle Türkçe eğitimi, lisans ve lisansüstü seviyeleri başta olmak üzere Türkçe öğreticilerin ve ortaokul Türkçe ders kitaplarını hazırlayanların edim bilimi alanının farkında olarak dile ve kullandıkları materyallere bu açıdan yaklaşımları öğrencilerin de bu bilinçle yetişerek başarılı dil kullanıcıları olmalarına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akgül, A., Demirer, N., Gürçan, E., Karadaş, D., Karahan, İ. ve Uysal, A. (2021). *7. sınıf Türkçe ders kitabı*. (Ed. N. Demirer). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Akşehirli, S. (2011). Söz edimleri kuramı açısından kurgusal anlatı metinlerinde söz aktarımı. *Turkish Studies*, 6(2), 143 – 162.
- Alinezhad, A. (2015). The significance of pragmatics in English language teaching. *ELT Voice – India*, 5(1), 19 – 24.
- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları. *Turkish Studies*, 5(3), 728 – 749.
- Alyılmaz, S. (2020). Türkçe öğretiminde hedef kitleyle ilgili yaşanan bazı sorunlar ve çözüm önerileri. C. Alyılmaz, O. Er, İ. Çoban (Ed.), *Türkçe eğitiminin güncel sorunları içinde* (73 - 85). Ankara: Eğiten.
- Aslan, S. (2005). Türkiye Türkçesinde sezdirmeye dayalı rica stratejileri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 114 – 126.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. London: Oxford University.
- Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türleri üzerine bir inceleme. *TÜBAR*, 13, 257 – 265.
- Bussmann, H. (1996). *Dictionary of language and linguistics*. London: Routledge.
- Boz, E. (2013a). İletişimde sen dili yerine ben dili. *Türk Dili*, 739, 65 – 68.
- Boz, E. (2013b). Necip Fazıl'ın “Yunus Emre” şiiri üzerinde söz eylem çözümlemesi. *Türk Dili*, 737, 111 – 116.
- Coulthard, M. (2014). *An introduction to discourse analysis*. London: Routledge.
- Crystal, D. (2008). *A dictionary of linguistics and phonetics*. USA: Blackwell.
- Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2019). *5. Sınıf Türkçe ders kitabı*. (Ed. K. Meydan). Ankara: Anıttepe.
- Çevik, A. ve Güneş, F. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272 – 286.
- Çoban, İ. ve Polatcan, F. (2020). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bulmaca etkinliklerinin eş anlamlı kelime öğretimi açısından değerlendirilmesi. *TEKE Dergisi*, 9(3), 1151 – 1166.
- Deniz, K., Tarakcı, R. ve Karagöl, E. (2019). Okuma kazanımları açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 688 – 708.
- Dilidüzgün, S. (2004). Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri. *HAYEF Dergisi*, 2, 43 – 55.
- Erkman Akerson, F. (2016). *Türkçe örneklerle dile genel bir bakış*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Ertürk, N., Keleş, S. ve Külünk, D. (2021). *6. sınıf Türkçe ders kitabı*. (Ed. N. Ertürk). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). *8. sınıf Türkçe ders kitabı*. (Ed. A. Yücel). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Farinde, R. O. ve Oyedokun - Alli, W. A. (2020). Pragmatics and language teaching. *Journal of Language Teaching and Research*, 11(5), 841 – 846.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. Ankara: Belen.
- Gonzales, A. (2013). *Development of politeness strategies in participatory online environments: A case study*. (Eds. N. Taguchi and J. M. Sykes). Technology in interlanguage pragmatics research and teaching. (pp. 101 – 121). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Gökmen, S. ve Çağlayan Dilber, N. (2011). Türkçe derslerinde söz edimlerin öğretimi üzerine bir değerlendirme. *AÜ Dil Dergisi*, 154, 44 – 60.
- Hirik, S. (2019). Dede Korkut Hikâyelerinde söz edimi yapıları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 751 – 768.
- Huber, E. (2013). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.
- İşcan, A. ve Cımbız A. T. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki resimlerin metinlerle uyum düzeyinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 250 – 272.
- İşeri, K. (2007). Altıncı sınıf Türkçe ders kitabının ilköğretim Türkçe programının amaçlarına uygunluğunun değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 17(136), 58 – 74.
- Karadağ, Ö. (2019). Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme etkinlikleri üzerine bir değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 469 – 485.
- Kerimoğlu, C. (2017). *Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2018). *Dilbilime giriş*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Matthews, P. H. (2000). *The concise dictionary of linguistics*. Oxford: Oxford University.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. America: Jossey - Bass.
- Okur, A. (2013). Millî kültür ve folklorun Türkçe ders kitapları aracılığıyla aktarımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6(11), 877 – 904.
- Onursal Ayırır, İ. (2016). *Edimbilim ve dil öğretimi*. Dil bilimleri ve dil öğretimi. (2. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Otan, D. (2010). *Türkçede ikna söylemi: Sözbilimsel soruların söylem-edimbilimsel işlevleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M. (2003). Türkçe öğretiminde hedef – araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi. *TÜBAR*, 13, 59 – 69.
- Paltridge, B. (2012). *Discourse analysis*. New York: Routledge.

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. London: Sage.
- Richards, J. C. ve Schmidt, R. (2010). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Great Britain: Pearson Education.
- Sallabaş, M. E. ve Yılmaz, G. (2020). Türkçe ders kitabında bulunan metin altı sorularının yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 586 – 596.
- Searle, J. R. (1999). *Expression and meaning*. New York: Cambridge University.
- Shakki, F., Naeini, J., Mazandarani, O. ve Derakhshan, A. (2020). Instructed second language English pragmatics in the Iranian context. *Journal of Teaching Language Skills*, 39(1), 201 – 252.
- Taguchi, N. (2011). Teaching pragmatics: Trends and issues. *Annual Review of Applied Linguistics*, 31, 289 – 310.
- Tang, T. (2013). Discourse and pragmatics in language teaching. *International Conference on Educational Research and Sports Education*, 105 – 109.
- Temizkan, M. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe dersi öğretim programındaki temel beceriler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 49 – 72.
- Toklu, M. O. (2015). *Dilbilime giriş*. (6. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Ünveren Kapanadze, D. (2018). Dil ve kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak ders kitapları: Türkçe ders kitapları örneği. *Turkish Studies*, 13(27), 1575 – 1592.
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve dilbilim*. Ankara: Hece.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. New York: Oxford University.
- <https://americanenglish.state.gov/resources/teachers-corner-simple-ways-incorporate-pragmatics-efl-classroom> (22.06.2021)

Extended Summary

The importance of pragmatics emerges when it is considered that the most basic purpose of Turkish lessons is to gain the ability to produce the feelings and thoughts of the person effectively in accordance with the purpose of the sender and to convey them to the receiver, and for the receiver to make sense of the information in accordance with the purpose and context of both parts. Trainers who are trained with this awareness will contribute to the learners to have this equipment while using the secondary school Turkish textbooks. Because, illocutionaries are used in materials (video, sound recording, visual, etc.) that contribute to the development of macro skills (listening, speaking, reading, writing), in texts, in pre-text, during text, post-text activities, in daily life contexts (implicit/explicit) is located. Creating awareness about the pragmatic functions in the utterances encountered is important to ensure success in communication and information processes.

Forming the utterances of the sender with the lexical units chosen within the framework of the phonological, morphological, syntactic and semantic rules of the relevant language is the first step of speech acts, which is *locutionary act* stage. Language users do not express their feelings and thoughts by simply transferring information. In addition, they convey some wishes to each other in line with their mutual expectations and by creating certain effects on the receiver, they enable / cannot enable them to perform actions in the direction they want. Here, these desired actions are *illocutionaries* of the sender. If realization is achieved in accordance with the purpose, the effect turns into *perlocutionary acts*. At this point, *perlocutionary acts* such as fear, threat, surprise, persuasion, desire and abandonment may occur in the receiver.

J. L. Austin evaluated the illocutionaries determined in the Speech Act Theory under 5 headings. The values included in the 2 categories were classified in the more appropriate category in order to avoid confusion in the study.

Verdictives => Acquit, convict, find, hold, interpret, rule, reckon, estimate, place, date, measure, assess, characterize.

Exercitives => Appoint, degrade, dismiss, excommunicate, name, order, command, sentence, fine, grant, levy, vote for, nominate, choose, claim, bequeath, resign, warn, advise, plead, pray, entreat, urge, recommend, proclaim, announce, quash, countermand, annul, repeal, enact, reprieve, veto, dedicate, declare closed, declare open

Commissives => Promise, contract, undertake, determine, intend, mean, contemplate, engage, agree, consent, dedicate, side, adopt, favour

Behabitives => Apologize, thank, compliment, condole, congratulate, felicitate, sympathize, resent, don't mind, pay tribute, criticize, grumble about, applaud, overlook, commend, deprecate, blame, approve, favor, farewell, bless, curse, challenge

Expositives => Quote, cite, recapitulate, repeat, mention, concede, urge, argue, insist, define, agree, accept, maintain, support, testify, demur, describe, doubt, identify, believe, remark, inform, adhere, answer, recognize, rejoin, repudiate, ask, correct, postulate, deduce, argue, neglect, emphasize, analyse, define, illustrate, explain, formulate, regard, begin, conclude, interpret, distinguish (Austin, 1962, pp. 152-162).

J. R. Searle, on the other hand, criticized some of the illocutionaries determined by his teacher Austin and changed their places and he classified his categories under 5 headings as follows (The same illocutionaries that Austin identified were not repeated here, although the category was different) :

Assertives => State, boast, complain, diagnose.

Directives => Command, request, entreat, permit, dare.

Commissives => There is no different illocutionary.

Expressives => There is no different illocutionary.

Declarations => There is no different illocutionary (Searle, 1999, pp. 1 - 30).

With this study, it was aimed to determine the linguistic structures selected in the activities aimed at developing language skills in the secondary school Turkish textbooks, and to draw attention to the place and importance of pragmatic awareness and diversity in Turkish teaching in particular and in acquiring language skills in general, and to give a different perspective to learners, teachers and researchers were intended. The fact that secondary school Turkish textbooks have not been examined in terms of pragmatics before shows the deficiency.

The object of the study is the secondary school Turkish 5th, 6th, 7th and 8th grade textbooks. Basic qualitative research, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. The data were obtained by document analysis technique and were analyzed by descriptive analysis by diversifying the performance words based on Austin's Speech Act Theory.

The illocutionary acts in the activities for the 5th, 6th, 7th and 8th grades of secondary school were shown in Table 3. Accordingly, 21 illocutionary act types were examined in 5th grade activities. It is seen that there are 10 types of illocutionary acts in the activities for the 6th grade. There are 11 illocutionary acts in the activities for the 7th grade. In the activities for the 8th grade, 16 illocutionary acts were identified. These results show that these illocutionary acts are seen as less important than the others by the authors of the books.

Therefore, evaluating this situation and increasing the illocutionary act types and frequencies at all levels, including language usage in different contexts, will ensure that learners look at language more equipped and with awareness, as well as minimizing communication and information failures. Because, in the production of context - appropriate linguistic structures, the sender and receiver must also consider the functional dimension of utterances and sentences in addition to the information in the surface and deep structure. For this reason, in order to be aware of the acquisitions for pragmatics, first of all, it is necessary to have at least one linguistic expert in order to educate teacher candidates in Turkish teaching departments with this awareness. Being aware of the pragmatics field and approaching the language and the materials they use from this perspective, Turkish teachers, especially at the undergraduate and postgraduate levels of Turkish education, and those who prepare the secondary school Turkish textbooks will contribute to the learners to be successful language users by raising them with this awareness.